

İklim Krizi Bağlamında Çevresel Göç Sorunsalı

Dr. Öğr. Üyesi Burçin Demirbilek

Çankırı Karatekin Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
bdemirbilek@karatekin.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5874-1376>.

Özet

Sanayi Devrimiyle birlikte fosil yakıt kullanımının artması sera gazı emisyonlarında ciddi bir artışa neden olmuştur. Giderek artarak devam eden bu durum günümüzde deniz seviyesinin yükselmesi, şiddetli hava olaylarının meydana gelmesi, kuraklık, tarım alanlarının azalması, üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesi ve gıda ve su güvensizliğine sebep olmaktadır. Dolayısıyla, iklim değişikliği ve çevresel bozulmalar nedeniyle birçok insan risk altındadır. Bu nedenle, meydana gelen afetler veya kuraklık, yoksulluk gibi sebepler nedeniyle gerek ülke içinde gerekse ülke dışında yer değiştirmeler giderek artmaktadır. İklim değişikliğine bağlı kitlesel göçler gitgide artmakta ve dünyada önemli sorunlardan biri haline gelmektedir. Bu bağlamda çevresel bozulmalar ve göç arasındaki ilişkinin kurulması gereklidir. Devletlerin insanları göçe zorlayan çevresel riskleri azaltmak için önlemler alması gereklidir. Bu çalışma; iklim krizi ve göçü ilişkisini, iklim göçmenlerinin (mültecilerinin) uluslararası hukuktaki pozisyonları ve tanımlanma sorunları, göçle ilgili kavramsal farklılıkları, iklim krizi nedeniyle göç eden insanların tanımlanma sorununu ve çözüm önerileriyle ilgili detaylı bir literatür taraması yapmakta ve öneriler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: iklim krizi, iklim mültecileri, göçmen, mülteci, Tuvalu

JEL Sınıflandırma Kodları: Q54, Q38, F22

Environmental Migration Issue in the Context of the Climate Crisis

Abstract

The increase in fossil fuel consumption with the Industrial Revolution caused a serious increase in greenhouse emissions. This situation, which continues to increase, causes sea level rise, severe weather events, drought, the beginning of agriculture, the expansion of production-consumption relations, and food and water insecurity. Therefore, many people are at risk due to climate change and disruptions. For this reason, disintegration within the country and displacement outside the country are increasing due to disasters or reasons such as drought and poverty. Mass migrations are increasing due to climate change and are becoming one of the important problems in the world. It is important that the changes in this situation are disrupted and the relationship between them is formed. It is necessary to take precautions to reduce the risks of marketing images that force people to migrate. This work; It conducts a detailed literature review and offers suggestions on the relationship between climate crisis and migration, the roles of climate migrants (refugees) in international law and their definition problems, limited borders regarding migration, poor definition of those migrating due to the climate crisis and solutions.

Keywords: climate crisis, climate refugees, immigrant, refugee, Tuvalu

JEL Classification Codes: Q54, Q38, F22

1. Giriş

Atmosferdeki sera gazlarının artması, küresel ısınmayı arttırmaktadır. Özellikle karbondioksit gazının artmaya devam etmesiyle sıcaklık artışının 2100 yılına kadar 6°C olacağı tahmin edilmektedir. Bu durum da kirlilik, su kıtlığı, deniz seviyesinde yükselme, şiddetli sel ve kuraklık gibi sorunlara neden olmaktadır (Balaban, Özgür ve Sakar, 2021: 13-14). Bununla bağlantılı olarak gıda ve su güvensizliği ve salgın hastalıklar artmaya başlamıştır (Merone ve Talt, 2018: 508; Biermann ve Boas, 2008: 10). Deniz seviyesinin yükselmesiyle bazı karalar sular altında kalmıştır. Örneğin, Maldivler, Tuvalu ve Marshall adaları gibi ada ülkeleri ciddi risk altındadır (Biermann ve Boas, 2008: 10). Avustralya her yıl 12.000 mülteci almaktadır; ancak bu kişiler sağlık hizmetlerine erişim ve istihdam gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır (Merone ve Talt, 2018: 508).

Ayrıca, Bangladeş'te bu nedenle 5 milyonun üzerinde insan evsiz kalmıştır. Su kaynaklarındaki bozulma ve azalmayla birlikte tarım faaliyetleri azalmış ve gıda krizi ortaya çıkmıştır. Son olarak taşkınlar nedeniyle araziler tahrip olmuş ve insanlar başka bölgelere gitmek zorunda kalmıştır. Örneğin, Pakistan'da meydana gelen sel olayı yaklaşık 20 milyon insanı etkilemiştir (Pourhashemi vd., 2012: 60).

Ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı kitlesel olarak gerçekleşen göçler, günümüzde iklim krizi sebebiyle artmaktadır. Çevresel bozulmalardan kaynaklı yaşanan göçler ise kavramsal ve hukuksal olarak diğerlerinden farklı, belirsiz ve gelişmekte olan bir konudur (Ziya, 2012: 230). Meydana gelen doğal afetlerin %70'inin iklim değişikliği nedeniyle olduğu tahmin edilmektedir. Son 20 yılda doğal afetlerin sayısı iki kat artmış ve iklim değişikliğinden etkilenen insan sayısı 1.7 milyardan 2.4 milyara yükselmiştir (Pourhashemi, Khoshmaneshzadeh, Soltanieh ve Hermidasbavand, 2012: 57). 'Dünya Meteorolojik Örgütü' (*World Meteorological Organization*)'ne göre 2010'dan 2019'a kadar iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle her yıl ortalama 23,1 milyon insan yer değiştirmiştir (Kolmes, Kolmes, ve Lin, 2022: 8). Bu bağlamda, 2050 yılına kadar yaklaşık 200 milyon insanın yer değiştireceği tahmin edilmektedir (Merone ve Talt, 2018: 508; Biermann ve Boas, 2008: 10).

İklim değişikliği sebebiyle 2040 ile 2060 yılları arasında, özellikle kıyı bölgelerde, önemli bir yer değiştirme olacağı tahmin edilmektedir. Bu kıyı bölgeleri dünya kara yüzeyinin sadece %2'sini oluşturmasına rağmen, dünya nüfusunun yüzde 10'unu oluşturmaktadır. Bu nüfusun %75'i ise Asya'nın alçak bölgesinde yaşayan insanlardır (Bilici, 2021: 88). Bu bağlamda, özellikle deniz seviyesinin yükselmesi ekosistemin yok olması, toprağın tuzlanması ve kalıcı toprak kaybı gibi sonuçları nedeniyle ciddi sorunlar yaratmaktadır. Deniz seviyesinin 2100 yılına kadar 0,5 ile 0,9 arasında yükseleceği senaryoları düşünüldüğünde özellikle Çin'de 73 milyon ve Hindistan'da ise 20 milyonu insanın yer değiştireceği tahmin edilmektedir (Bilici, 2021: 88; Bolleter, Grace ve Freestone, 2022: 12).

Ani hava değişimleri göçlere sebep olmakta bu da toplumun kırılgan kesimlerini ciddi derecede etkilemektedir (Arslan, 2023: 128). Bu olumsuz etkilerden en çok etkilenen gruplar genelde, kadınlar, yaşlılar, çocuklar, yoksullar ve mülteciler gibi kırılgan gruplardır (Balaban vd., 2021: 32). Afetlerden sonra özellikle yaşlı ve çocuklar gibi hassas gruplar daha çok etkilenmektedir (Demirbilek, 2016: 907). Demirbilek (2016: 907) çevre mültecileri ve 'çevresel adalet' arasında

bir ilişki kurmuştur. Sağlıklı çevrede yaşama hakkını ifade eden ‘çevresel adalet kavramı, yoksul ülkelerde sağlıklı su ve gıdaya ulaşmada ve sağlıklı bir çevrede yaşamada sıkıntı çeken insanlar, gelişmiş ülkelerdeki insanlara göre daha adaletsiz bir durumdadırlar. Bu bağlamda baktığımızda iklim adaleti (*climate justice*) kavramı iklim krizinden etkilenebilecek savunmasız ve risk altındaki grupların zarar görme risklerinin en aza indirilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasını ifade etmektedir. Bu şekilde toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi amaçlanmaktadır (Balaban vd., 2021: 32-33). Dezavantajlı gruplara bakarsak, kadınlar gıda, su hijyen, çocuk bakımı, ev içi işleri ve toplumsal rolleri bakımından dezavantajlıdır. Özellikle kırsal alanda kadınlar çiftçilik de yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle ekonomik özgürlüğü olmayan toplumlarda sel ve kuraklık gibi afetler kadınlara erkeklerden daha fazla yük getirmektedir (Balaban vd., 2021: 36). Örneğin, Bangladeş’te kadınların doğal afetlerden zarar görme ihtimali daha yüksektir. Ataerkil yapılarından dolayı kadınlar tek başlarına göç edemezler. Bu nedenle cinsiyet eşitsizlikleri ve çevresel ve sosyo-ekonomik eşitsizliklerin birleşmesi kadınlar için daha büyük riskler yaratmaktadır (Dewan, 2023: 3). Yaşlılarda; ise hava kirliliği ve sıcak hava dalgaları gibi durumlarda, özellikle kronik hastalıkları olanlarda, ölüm riski artmakta veya afet öncesi ve sonrası durumlardan diğer bireylere göre daha olumsuz etkilenmektedir (Balaban vd., 2021: 37). Son olarak göçmen ve mülteciler de kırılganlığı yüksek gruplardır. Göçmenler genel olarak, kültürel farklılık, işsizlik, sosyal dışlanma, sosyoekonomik statüde değişiklikler gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır (Balaban vd., 2021: 38).

İklim değişikliği göçün tek yönlü itici bir gücü olmaktan çok aynı anda gerçekleşebilecek sosyal koşullarında, örneğin siyasi istikrarsızlık, çatışmalar, yoksulluk gibi, meydana gelmesiyle yer değiştirmeye sebep olabilir (Farbotko ve Lazrus, 2012: 384). Yani iklim değişikliği diğer siyasal ve ekonomik dönüşümlerle iç içe geçebilir. Bu nedenle hükümetlerin, gıdaya ve kamu hizmetlerine erişim ve yönetim ve altyapı kapasitelerinin artırılması konusunda yatırım ve planlama yapması gereklidir (Bettini, 2013: 67). İklim değişikliğine adapte olma, deniz seviyesinin yükselmesine karşı önlemler almak ve dayanıklılığın artırılmasını içermekle birlikte göçmenlerin kültürel ve siyasi dayanıklılığının artırılması dikkate alınmaz (Farbotko ve Lazrus, 2012: 383). Çünkü, göç sadece yer değiştirme olarak algılanmamalıdır. Örneğin, Pasifikte nemli ada ülkelerinden biri olan Kiribati’nin başbakanı Kiribati halkının ülkelerini ‘iklim mültecileri’ olarak terk etmek istemediklerini vasıflı göçmen olarak gitmek istediklerini ifade etmiştir. Çünkü iklim

göçü sadece yer değiştirmek değil aynı zamanda eşitlik, insan hakları ve kimliğin korunmasıyla da ilgilidir (Farbotko ve Lazrus, 2012: 383).

Sonuç olarak bu çalışma, günümüzde şiddeti giderek artan iklim krizi ve bununla ilişkili olarak gerçekleşen göçlere odaklanmaktadır. İnsanlık tarihinden beri çeşitli sebeplerle göçler meydana gelmiştir. Günümüzde iklim değişikliğinin etkileri, insanları zorunlu göçe zorlamaktadır. Ancak, sayıları gittikçe artan iklim göçmeleri (ya da mültecileri) ile ilgili literatürde ve uluslararası hukukta kavram kargaşası devam etmekte bu da bu kişilerin uluslararası statülerinde sıkıntılar çıkarmaktadır.

2. Göç Kavramı ve Sebepleri

Göç insanlık tarihinden beri mevcuttur. İnsanlar daha iyi bir yaşam için veya yaşamlarını tehdit eden savaş, kıtlık vb. risklerden kaçmak için zorunlu veya gönüllü olarak göç etmişlerdir (Çomak ve Yıldırım Çinar, 2021). İnsanlık tarihindeki göçler “modern dönem öncesi göçler” ve “modern dönem göçleri” diye 2’ye ayrılmaktadır. M.Ö 3500-3000 yılları arasında Mezopotamya’ya daha iyi bir yaşam için gerçekleşmiş göçler ve Kavimler Göçü gibi göçler modern dönem öncesi göçlere örnektir. Modern dönem sonrası göçler ise 1870-1918 dönemini kapsayan Sanayi Devrimi sebebiyle gerçekleşmiş göçlerdir. 1919-1945 döneminde ise göç, sınır güvenliğini sağlamak nedeniyle bir güvenlik sorunu olarak görülmüş, göçmenler planlı olarak yerleştirilmiş ve asimile edilmiştir. 1946-1989 döneminde ise 1970 petrol kriziyle birlikte borç krizleri ve etnik çatışmalar çıkmış, bu da savaştan kaçanların Avrupa Birliği ülkelerine göçüne zemin hazırlamıştır (Bimay, 2022: 91). 1980 sonrası ise göç süreci hızlanmış ve çok karmaşık bir hal almıştır. 11 Eylül saldırısı ve çatışmalar, Suriye iç savaşı ve Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmıştır (Bimay, 2022: 92).

Göç, insanların yaşadıkları alandan, siyasi, çevresel, sosyal veya ekonomik vb. nedenlerle başka bir yere hareket etmesidir (İzol, Yetmen ve Benek, 2023: 70). Göç; kırdan kente olacak şekilde iç göç veya ülkeler arası dış göç şeklinde gerçekleşebilir (Kanlı ve Başköy, 2018: 41). Tarihsel olarak göçler bazen daha iyi fırsatlar ve ekonomik şartlara sahip olmak için gönüllü gerçekleşmişken, bazen de çatışma, kıtlık, kuraklık vb. gibi nedenlerle bireylerin iradeleri dışında zorunlu olarak gerçekleşmiştir (Kanlı ve Başköy, 2018: 42). Yarım asırdır ise dünyada iklim göçleri gittikçe artmaktadır (Bimay, 2022: 95). İnsanlık her dönemde zaman zaman çevresel değişimlere karşı yer değiştirmeyi tercih etmiştir. Bu insan hareketleri tarihte de değişen çevre koşullarına uyum

sağlamak için gerçekleşmiş ‘geleneksel bir mekanizma’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak 20. yüzyılda meydana gelen göç hareketlerinin öncekilerden farkı, bu dönemdeki iklimsel değişimlerin antropojenik kaynaklı olması ve çevresel değişimin hızıdır. Bu nedenle bu göç hareketlerinin 21. yüzyılda da devam edeceği görülmektedir (Ilık Bilben, 2018: 242; Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 80).

21. yüzyıldan itibaren neo-liberal yaklaşımların yaygınlaşmasıyla ekonomik kriz, gelir dağılım adaletsizlikleri, çevre sorunları ve kaynak paylaşımı ülkelerarası çatışmaları tetiklemektedir, bu da göçlere sebebiyet vermektedir. Ancak, günümüzde göçler düzensiz ve karmaşık bir şekilde meydana gelmektedir (Bimay, 2022: 88). Bu nedenle, göç kavramı sadece bir yer değiştirme olarak görülmemelidir, özellikle sonuçları itibariyle çok boyutlu bir kavramdır (Kanlı ve Başköy, 2018: 41). Bu nedenle de iklim göçmeni/mülteciliğinin uluslararası kabul görmüş tek ve resmi bir tanımı/açıklaması yoktur (Ilık Bilben, 2018: 253).

Dünya’da iklim krizi nedeniyle ne kadar göç meydana geldiğinin kesin sayısı bilinmemektedir (Demirci, 2019: 95). İklim göçleriyle ilgili değişik tahminler bulunmaktadır. Yeraltı sularının azalması, deniz seviyesinin yükselmesi gibi doğrudan ve su ve gıda krizi gibi dolaylı etmenlere bağlı olarak 2008-2018 yıllarında 265 milyon kişinin iklim krizi nedeniyle göç ettiği tahmin edilmektedir (Bimay, 2022: 95). 2050 yılına kadar çevresel sebeplerden dolayı 200 milyon insanın göç edeceği tahmin edilmektedir (örneğin, Myers, 2000). Diğer bir tahmin 2050’ye kadar 250 milyon insanın sel ve kuraklık gibi nedenlerden dolayı kalıcı olarak göç edeceğidir. İklim göçleriyle ilgili kesin rakamların bilinmemesinin sebebi, verilere erişimin sınırlı olmasıdır (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 390).

Günümüzde çevresel bozulmalar ve doğal afetler yüzünden insanlar hayatlarını kaybetmekte ve yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar (Külüşlü, 2020: 1180). Özellikle deniz seviyesinin yükselmesi Tuvalu, Maldivler gibi ada devletleri ve Endonezya, Çin, Bangladeş gibi devletleri can ve mal güvenliğini tehdit etmektedir (Külüşlü, 2020: 1181; Sağsen, 2022). Ancak, kuraklık, su ve gıda kıtlığı gibi iklimsel nedenler genelde tek başına göçe sebep olma yabilir. Bunun yanında ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal etkiler (Ilık Bilben, 2018: 253; Özerdem ve Barlas, 2021), kaynaklara erişim ve kaynak paylaşımında güç kavgası gibi etkenler de vardır (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 82). Bu bağlamda, iklim göçlerini meydana getiren faktörler; doğal afetlerin artması, kuraklık nedeniyle temiz suya ve güvenilir gıdaya erişim ve tarımsal faaliyetlerin

azalması, çölleşme, deniz seviyesinin yükselmesine bağlı göç ve son olarak kaynak paylaşımı nedeniyle ortaya çıkan çatışmalara bağlı göçlerdir (İzol vd., 2023: 71; Martin, 2009: 356 alıntılıdır Özerdem ve Barlas, 2021: 284).

Çevresel bozulmaya bağlı göçler kendi içinde 'İklim Değişikliği Kaynaklı Hızlı ve Ani Gelişen Afetlerle ilişkili Göçler' ve 'İklim Değişikliği Kaynaklı Yavaş ve Kademeli Gelişen Afetlerle İlişkili Göçler' olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. Sel ve fırtına gibi olaylar ani gelişen afetlerken, toprak bozulması, arazi bozulması, ormansızlaşma, biyolojik çeşitliliğin azalması ve deniz seviyesinin yükselmesi aşamalı ve yavaş gerçekleşen olaylardır (Balcılar, 2022: 122-123). Afetler, 2020'de dünyada meydana gelen yer değiştirmelerin yarısından çoğunu tetiklemiştir. Bununla birlikte deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak 88 milyon-1,4 milyar arasında insanın risk altında olduğu ve göç etmek zorunda kalacağı tahmin edilmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak kıyı bölgesinde, taşkın yatağında yaşayan insanları risk altında bırakmaktadır. Bu bağlamda, ABD, Çin, Vietnam, Tuvalu ve Kiribati gibi ülkeler riskli ülkeler arasındadır (Balcılar, 2022: 125-126; İzol vd., 2023: 73). Örneğin, Kiribati'de deniz seviyesinin yükselmesi tuzlu suyun toprağa sızmasına neden olmakta ve tatlı su kaynakları azalmaktadır. Kiribati gibi alçakta bulunan diğer Güney Pasifik adalarındaki kişiler arazi kaybı, toprakların verimsizleşmesi, gıda ve su güvensizliği ile karşılaşmaktadırlar (Lange, 2010: 618). Ayrıca, ada sakinleri turizm ve balıkçılık gibi istihdam kaynaklarını kaybetmişlerdir (Lange, 2010: 619).

İklim mültecileri keyfi veya kültürel olmaktan ziyade çevresel bozulmaların olumsuz etkilerinden korunmak üzere zorunlu olarak iç veya dış göçe başvurmaktadırlar (Topgül ve Beytaş, 2022: 693). Dünya'da 2020 yılında 40.5 milyon insan yer değiştirmiştir. Bu sayının yaklaşık 30 milyonu meteorolojik afetler nedeniyle meydana gelmiştir. Özellikle seller ve fırtınalardan dolayı Çin, Filipinler, Bangladeş ve Hindistan'da 18 milyon insan yer değiştirmiştir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 385). Deniz seviyesinin yükselmesine bağlı olarak Bangladeş'in bir kısmının sular altında kalacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, 2050 yılına kadar Bangladeş'te 30 milyon civarında insanın göç edeceği tahmin edilmektedir (Ekşi, 2016: 21). Ayrıca, Bangladeş'teki toprak kaybının 2080 yılına kadar %30'lara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Sağsen, 2022: 307). 2100 yılına kadar Pasifik'teki deniz seviyesinin yükselmesinin devam etmesiyle 48 adanın sular altında kalacağı tahmin edilmektedir (Gürçam, 2023: 26). Bu nedenle, Pasifikteki ada ülkelerinde 2050 yılına kadar

çevresel bozulmalar nedeniyle 665.000 ila 1.725.000 vatandaşın yer değiştireceği tahmin edilmektedir (Bolleter, Grace ve Freestone, 2022: 13).

3. Mülteci(lik) Kavramı ve Kapsamı

İklim mülteci kavramı uluslararası hukukta yer almamaktadır. Çevresel nedenlerden dolayı yer değiştirmiş (*'environmentally displaced persons-EDPs'*) insanları koruma sağlayacak devletlerarası bir düzenleme yoktur (Balcılar, 2022: 121; Safi, 2020: 509). Ancak, bazı devletlerin, 'koruma' konusunda kendi düzenlemeleri mevcuttur. Örneğin, Kanada ve ABD, silahlı çatışmalara bağlı olarak risk altında olan, deprem ve sel gibi afet durumlarında ülkelerine dönemeyen ve olağanüstü durumlarda ülkelerine geçici olarak geri dönemeyen kişilere süreli olarak koruma statüsü sağlamaktadır (Balcılar, 2022: 121; Külüşlü 2020: 1188). Buna ek olarak 2009 yılında değişiklik yapılan 2006 tarihli İsveç "Yabancılar Kanunu" da da afetler nedeniyle, ölüm cezası, işkence vb. gibi sebeplere maruz kalma riski ve silahlı çatışma nedeniyle ülkesinden ayrılan kişilere "başka bir yolla korunmaya muhtaç kişiler statüsü" kapsamında hukuki koruma sağlanmaktadır (Külüşlü 2020: 1188). Bu nedenle bu kanun iklim mültecilerine 'geçici koruma' sağlamaktadır (Ekşi, 2016: 36). Türk Hukuku'nda ise 2013 tarihli ve 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"na göre yabancı ve vatansızlara '*şartlı mülteci*' statüsü çerçevesinde koruma sağlamaktadır. Ancak, Türk hukuk kapsamına göre iklim göçmenleri uluslararası koruma kapsamına girmezler (Külüşlü 2020: 1189).

'1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi' ve '1967 Protokolü' mülteci kavramının tanımlanmasında önemli dökümanlardır. 1951'de Cenevre'de imzalanmış 'Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin 1(A). maddesinde mültecilik sıfatı: "... ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır" şeklinde vurgulanmıştır.¹ Bu sözleşmeye göre iklim mültecileri, zulüm veya şiddetten kaçmadıkları için 'mülteci' olarak tanımlanmazlar (Safi, 2020: 509). Burada 'zulüm görme tehlikesinin' olması

¹ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>

devlet korumasının yoksunluğu veya istemsizliğinin mülteci statüsü verilmesinde anlaşılması gereklidir. Bununla ilgili olarak, çevresel bozulmalar, su kıtlığı; su ve gıda güvensizliği yaşamı tehdit eden olaylardır. Şiddet ve zulüm yoktur ama yaşamsal riskler vardır (Safi, 2020: 519; Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021: 4).

UNICEF, mülteci kavramını; deprem, sel, savaş ve doğal afet gibi sebeplerle, evlerinde kalamayan ve zarar görmekten korkan kişi olarak tanımlamıştır (Safi, 2020: 519; Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021: 4). Cenevre Sözleşmesi'ndeki sebeplerle göç eden ve koruma talebinde bulunan göçmen 'sığınmacı' olarak adlandırılır (Demirci, 2019: 98). Sosyal ve ekonomik nedenler sebebiyle, ülkesini kendi isteğiyle başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla terk eden kişilere de *göçmen* (*migrant*) denmektedir (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 79; Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 379; Akbaş Demirel, 2018: 250). Mülteci ve göçmen kavramları arasında bazı farklılıklar vardır. Mültecilikte korku, zulüm gibi zorlayıcı etmenler vardır, göçmenlikte ise gönüllü olarak daha iyi şartlar için yer değiştirme vardır. Mülteciler göç sırasında ani yer değiştirmeye de bağlı olarak zorlu koşullarda yolculuk yaparlar ve mal varlıklarını geride bırakırlar. Ekonomik nedenlerle yer değiştiren göçmenler 1951 sözleşmesine göre mülteci sayılmadıklarından uluslararası korumadan yararlanamazlar. Bu nedenle mülteci ve sığınmacı göçmendir, ancak her göçmen mülteci ve sığınmacı statüsünde değildir (Ziya, 2012: 232-233).

Mülteci tanımındaki koruma sorumluluğu, koruma veya yardıma muhtaç insani ihtiyaçlarına odaklanılmalıdır. Bu bağlamda, güvenlik tartışmasındaki vurgu, askeri ve sınır güvenliğini aşır gıdaya erişimle insani gelişme yoluyla güvenliğe, istihdam ve çevre güvenliği kapsamında genişlemiştir. Güvenlik bu bağlamda, insanların sağlığına, geçim kaynaklarına ve kişisel güvenliğine yönelik tehditlere karşı da korunması anlamına gelmektedir. Kronik açlık, hastalık, suç, işsizlik, sosyal çatışma ve çevresel tehlike, örneğin sel felaketlerinde vatandaşlar su baskını sonucu öldüğünde, güvenliği sadece ulusal açıdan düşünmek yeterli değildir. İnsani güvenlik kavramı bu gibi hususları kapsamaktadır (ICISS, 2001:15). Bu nedenle devlet vatandaşlarını sadece askeri saldırılardan değil, aynı zamanda yaşamsal risk taşıyan diğer durumlarda da korumalıdır.

İnsanların çevresel bozulmalar sonucu göç etmeleriyle ilgili, literatürde kavramlar üzerinde ortak bir fikir birliği kurulamamıştır. Bunun sebebi ise göçe neden olan faktörlerin ne kadarının çevreyle ilgili olduğunun belirsiz olmasıdır (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 83). İklimsel göçe yönelik

literatürde 2 ayrı görüş vardır. İklimsel göç için çevresel risklerin olmasının yeterli olması. Diğer ise, iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan uzun ya da kısa dönemli çevresel afetlerin yanında kültürel, geleneksel ve ailesel faktörlerin de varlığı (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 390). Küresel ısınmadan kaynaklanan çevre sorunları günümüzün en önemli sorunlarından biri olan ‘iklim mültecisi’ sorununu ortaya çıkarmıştır. Bununla ilgili kavramsal bir fikir birliğinin yokluğu ve yasal ve siyasi belirsizlikler ve ülkelerin veri izlemede yaşadığı zorluklar literatürdeki sınırlılıklardır (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 384). Bunlar; “çevre mültecileri”, “iklim mültecileri”, “çevresel mülteci”, “çevresel göçmen” (Demirbilek, 2016: 907), “iklim sığınmacıları”, “çevresel iltica” (Wahidi, 2022: 158), “ekolojik mültecilik” (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 79; Önen, 2022: 12), “çevresel nedenlerle yerinden edilmiş” gibi kavramlardır (Topgül ve Beytaş, 2022: 692). Ancak, çevresel sebeplerle göç edenleri tanımlamak için kullanılan iklim/çevre mültecileri tanımlamasında “mülteci” kavramı tartışmalıdır. Çünkü, uluslararası dökümanlarda mültecilere yönelik yapılan tanımlamalara bu kişiler uymamaktadır. Bu nedenle literatürde bunun yerine, “çevresel yerinden edilme” gibi kavramları kullanan çalışmalar da vardır (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 83).

4. İklim Krizi ve Mültecilik

İklim değişikliği ve göç arasındaki nedensellik ilişkisinin kurulmasının zorluğu literatürde kavram kargaşasına sebep olmaktadır (Yörük, 2023: 227). Çevre göçmenleri (*‘environmental migrants’*) kavramı kendi içinde sınıflandırılmıştır. Bunlar; çevresel faktörlerden dolayı evlerinden (veya geçimlerini sağladıkları işlerden) kalıcı olarak yerinden edinmiş kişileri ifade eden, *zorunlu çevre göçmenleri* (*‘compulsory environmental migrants’*); su, gıda veya barınma krizi sonucu başka ülkeye göç etmek zorunda kalan kişilere, baskı altındaki çevre göçmenleri (*‘environmental migrants under pressure’*); sel ve fırtına gibi bir çevresel felaket sonucu geri dönmek üzere kısa süreli göç eden göçmenlere geçici çevre göçmenleri (*‘temporary environmental migrants’*), ve insanların kaynak paylaşımı konusunda yaşadıkları çatışmalar sonucunda evlerinden (ve geçimini sağladıkları işlerinden) ayrılmak zorunda kalması insan-çevre göçmenleri (*‘human environmental migrants’*) olarak adlandırılmaktadır (Marshall, 2016, alıntılanan Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 379-380).

Çevresel bozulma ve doğal afetlerden kaynaklanan kırılganlıktan dolayı meydana gelen yoksulluk ve açlık durumları sonucu meydana gelen yer değiştirme hareketlerine ‘iklim göçü’ denmektedir

(Yörük, 2023: 227). Çevresel göç, çevresel değişimler nedeniyle ortaya çıkan verimli arazi kaybı, su ve hava kirliliği ve şiddetli hava olayları nedeniyle bireylerin zorunlu olarak göç etmeleridir (Yılmaz ve Navruz, 2019). İklim mültecileri ise deniz seviyesinde yükselme, şiddetli hava olayları, kuraklık ve su kıtlığı ile ilişkili olarak meydana gelen değişimlerden dolayı yerlerini terk etmek insanlar için kullanılır. İklim mültecileri “Yaşadıkları doğal alanlarda iklim değişikliği ile alakalı olumsuzluklarla mücadele etmek zorunda kalan ve akabinde ise daha güvenli olduğu düşünülen ülkelere doğru sığınma talebi ile yola çıkan kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Topgül ve Beytaş, 2022: 691).

Çevre mültecisi kavramı ilk olarak Worldwatch Enstitüsü'nden 1976'da Lester Brown tarafından ortaya atılmış ve 1980'lerden itibaren sık sık literatürde kullanılmıştır (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 387). Bu kavramı yaygınlaştıran BM Çevre Programı'ndan Essam El-Hinnawi, çevre mültecilerini yaşadıkları bölgeden çevresel bozulma sebebiyle kalıcı veya geçici, gönüllü veya zorunlu olarak göç eden kişiler olarak tanımlar (Yılmaz ve Navruz, 2019: 7; Sipahioğlu, 2022: 548; Bilici, 2021: 86). Bu tanıma göre; endüstriyel kazalar ve deprem gibi olaylar nedeniyle kısa vadeli yer değiştirme; baraj yapımı veya göl oluşumu gibi uzun süreli çevresel olaylar sonucu uzun süreli yer değiştirme ve yaşam refahının azalması sebebiyle kısa veya uzun süreli yer değiştirmeler olmaktadır (Bilici, 2021: 86-87). Ayrıca, çevresel mülteci, “insanların çevresel nedenlerden dolayı yer değiştirmesini de içeren şemsiye bir kavramdır” (Demirbilek, 2016: 906). Çevre mültecileri kavramı sadece diğer ülkelere göçü değil aynı zamanda geçici veya kalıcı olarak gerçekleşen ülke içi göçleri de kapsamına almaktadır. Ayrıca, çevresel bozulmalar nedeniyle gerçekleşen göçü ekonomik nedenlerle meydana gelen göçlerden ayırmak bazen zor olabilir. Çünkü çevresel bozulmaların neden olduğu yoksulluk da göçün nedenlerindedir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 388).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) çevresel bozulma ile göç bağlamında ‘yerinden edilmiş kimse’ ifadesini kullanmayı tercih etmektedir (Yörük, 2023: 228; Biermann ve Boas, 2015: 13). Çevresel sebepler ‘mültecilere yardım etmek ve korumakla sorumlu olan’ BMMYK tarafından ‘meşru olmayan insan hareketleri’ olarak kabul edildiği için çevre mültecilerine koruma sağlamamaktadır (Ilık Bilben, 2018: 253). Çünkü ‘mülteci’ kavramı uluslararası arenada ve hukukta net bir şekilde belirtilmiştir ve ‘zulüm’ kavramıyla ilişkilidir. Ancak, iklim değişikliğinin sonuçlarının bir zulme sebep olduğuna dair uluslararası bir kanaat yoktur. Buna ek olarak mültecilik için gerekli olan 5 nedenin, “ırk, din, milliyet, sosyal bir gruba

ya da siyasi görüşe üyelik” içinde çevresel etki yer almamaktadır (Ilık Bilben, 2018: 256-257; Demirbilek, 2016: 906). BMMYK, bu kişilerle ilgili çeşitli çalışmalar yapmakta ve hükümetlere çevresel bozulma ve afetler nedeniyle yerinden ayrılmak zorunda kalan göçmenlere haklarının korunması için çeşitli tavsiyeler vermektedir. Ayrıca, bu nedenle gerçekleşen iç ve dış göçlerin azaltılması için stratejiler geliştirmeye odaklanmıştır (Demirci, 2019: 105).

Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımına göre mülteci kabul edilen kişinin başka bir ülke sınırına geçmesi gereklidir, ancak iklimsel koşullar nedeniyle oluşan iç göçler gözardı edilmektedir. Ayrıca, iklimsel koşullar bu tanıma girmemektedir (Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021: 4). Mülteci kavramı ile ilgili sorunlar; uluslararası sınırı geçmeyi; göçe sebep olan durum iyileştiğinde geri dönmeyi ve mülteci kavramının ‘çevresel etkiyi’ de içine alacak kadar genişletilmesinin iyi niyeti azaltacağı ve mülteci sayısında ciddi bir artış yaratacağı endişesidir. Ayrıca, deniz seviyesinin yükselmesi sebebiyle oluşan göçte belli bir süre sonra geri dönüş mümkün olmadığı için mülteci kavramı bu noktada yanlış olabilir (Ilık Bilben, 2018: 257).

Günümüzde iklim göçleriyle ilgili kavramsal ve hukuksal karmaşalar bulunmaktadır; örneğin, iklim mültecisi veya iklim göçmeni. “Yerinden olmaya veya göç etmeye zorlananlara çevre göçmeni kendi isteği dışında göç etmek zorunda kalanlara ise çevre mültecisi” olarak ifade edilmektedir (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 379). Göçmen kavramı, çevre kavramına vurgu yapan ‘iklim mültecisi’ kavramına göre daha ılımlıdır ve ekonomik veya sosyal anlamda daha iyi şartlara ulaşmak için gönüllü yer değiştirmeyi ifade etmektedir (Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021; Ziya, 2012: 232). Bu nedenle ne kadar hukuki olarak uygun olmasa da ‘iklim mültecisi’ kavramının kullanılması bu kişilerin korunmaya ihtiyaç duyduklarını vurgulamak açısından önemlidir (Erayman ve Çağlar, 2023: 342). Çevresel bozulma sonucu ortaya çıkan yoksulluk ve işsizlik gibi ekonomik sebepler de göçle yakından bağlantılıdır. İklim göçünü sadece iklim değişikliği çerçevesinde değerlendirmek, özellikle kıyı bölgelerinde, iklim değişikliğinin hassasiyetinin sosyal ve ekonomik eşitliklerin içeren siyasi yapılarla olan etkileşimini görmezden gelmeye sebep olabilir (Dewan, 2023: 3; Yörük, 2023: 228-229). Örneğin, Pakistan’da 2022’de meydana gelen sel felaketinden sonra meydana gelen yıkım, kötü yönetimden ziyade iklim değişikliğine atfedildiğinde kaçınılmaz ve öngörülemez olarak kabul edilir. Çevreyle ilişkili göçleri sadece ‘iklim kaynaklı’ olarak yorumlamak göçün mevcut yapısal ekonomik ve sosyal boyutunu görmezden gelmeye sebep olmaktadır (Dewan, 2023: 3).

Deniz seviyesinin yükselmesi, şiddetli hava olayları sonucunda tarım arazilerinin verimsizleşmesi gibi sebeplerle göç etmek zorunda kalan iklim göçmenlerinin sayısı özellikle son yıllarda giderek artmaktadır. Bu nedenle, son yüzyılın ‘yeni’ güvenlik sorunu iklim göçmenleridir (Özerdem ve Barlas, 2021: 275). Güvenlik en temel anlamıyla kendini var olan tehditlerden korumak anlamına gelmektedir. Geleneksel güvenlik anlayışı devletin sınır güvenliğinin korunmasını önemser ve sert güç (askeri yöntemler) devlete karşı tehditlerin çözümü için önemlidir. Yani bu bakış açısında çevre sorunları ‘yüksek politika’ olarak değerlendirilmez. Ancak, Kopenhag Okulu güvenlik kavramının sadece askeri güvenliği işaret etmesinin yanlış olduğunu ve bireylerin var oluşunu tehdit eden her faktörün de güvenlik kapsamına girmeyeceğini savunmuştur (Baysal ve Lüleci, 2015: 65; Özerdem ve Barlas, 2021: 275). Ayrıca, iklim, çevre sorunları gibi sorunların ‘alçak politika’ olarak görülmesine karşı çıkmıştır. Bu nedenle, güvenlik kapsamı sosyal, ekonomik, siyasi ve çevresel unsurları da içine alarak genişlemiştir. İklim göçmenleri ve güvenikleştirme ilişkisi bakış açılarına göre değişmektedir. Geleneksel güvenlik anlayışına göre iklim göçmenleri güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmazlar. Ancak, göç ettikleri ülkelerde toplumun çevresel ve ekonomik, geleneksel ve kültürel yapılarını etkilerler (Özerdem ve Barlas, 2021: 281). Azalan su kaynaklarını düşündüğümüzde, o bölgedeki çeşitli topluluklarda rekabet başlayabilir. Azalan sular ve kuraklık şiddeti ve çatışmaları tetikleyebilir (Safi, 2020: 512). Ancak, çatışmaların ortaya çıkması, toplumun dirençliliğine ve yönetimin aldığı önlemlere bağlı olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir (İzol vd., 2023: 71). Örneğin, Suriye’de 2006-2011 yıllarında ciddi bir kuraklık yaşanmış ve tarımsal üretim azalmıştır. Kuraklığa bağlı yaşanan bu gıda krizi karşısında köyden kente kitlesel göçler başlamıştır. Bu durum 2011’deki iç savaşın başlangıcı olmuş ve dış göçü tetiklemiştir (Özerdem ve Barlas, 2021: 287). 2020 yılında ise Suriye’de 25.000 kişi afetler nedeniyle yer değiştirmiştir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 386; İzol vd., 2023: 74). Ortadoğu kurak ve yarı kurak bir iklime sahip olmasından dolayı çatışmalara açık bir coğrafyadır (İzol vd., 2023: 74). Yine, örneğin ABD-Vietnam savaşı sonrası kimyasallar nedeniyle tahrip olan ormanlık ve tarım alanları yüzünden 1 milyon insan yer değiştirmiştir. Bunu diğer bir örneği, 2005 yılında Katrina kasırgası sonrası yine 1 milyon insanın yer değiştirmesidir. Bu kasırgadan sonra bölgeyi terk edenlerin bir kısmı geri dönmemiştir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 294; Reuveny, 2008: 1-2).

Bu bağlamda, göçmenlerin statüsü ile ilgili 2 görüş vardır; iklim göçmenlerinin tanınması ve entegre süreçleri için politikalar oluşturulması; ve iklim göçmenlerinin ulusal ve uluslararası tehdit algısı oluşturmamasından dolayı iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarının azaltılması için önlemlerin alınması (Özerdem ve Barlas, 2021: 277). 'iklim mültecileri' yerine 'İklim göçmenlerine' yönelik ifade şekli, iklim göçü meselesini çatışmadan kaynaklanan bir güvenlik meselesi olmaktan ziyade adaptasyon sorunu gibi göstermektedir (Bettini, 2014: 185). Aynı zamanda, iklim kaynaklı göç, kalkınma çerçevesinde değerlendirilmesi gereklidir. Yoksulluğun azaltılması, ekonomilerin güçlenmesi, toplumun kapasitesinin azaltılması önemlidir, diğer türlü insanlar iklim değişikliği etkileri karşısında daha da savunmasız kalacaklar ve düzensiz göç meydana gelecektir (Bettini, 2014: 186). Devletlerin göç politikalarının ve stratejilerinin olması önemlidir, çünkü göçmenler daha çok devletler tarafından alınan kararların yansıması olarak görülmektedir (Bettini, 2014: 187).

5. İklim Değişikliği ve Göç İlişkisi

İklim değişikliği ve göç arasında çok boyutlu bir nedensellik ilişkisi kurulmuştur. İklim değişikliğine bağlı olarak gerçekleşen göçle ilgili çeşitli ayrımlar yapılmaktadır (Piguet vd. (2011, aktaran Ilık Bilben, 2018: 245; Çomak ve Yıldırım Çinar, 2021: 2; Wahidi, 2022: 157; Balaban vd., 2021: 51).

- (1) *Zamansal*: kısa ya da uzun süreli olabilir; örneğin ani gelişen felaketlerde göç kısa süreli olurken; çölleşme veya ormansızlaşma gibi nedenlerden dolayı meydana gelen göçler uzun süreli olmaktadır.
- (2) *Mekansal*: Kısa ya da uzun mesafeli ya da iç veya dış göç
- (3) *Nedensel*: Zorunlu ya da gönüllü göç

Zorunlu göç çeşitli sebeplerden meydana gelir ve bu sebepler insanların yaşamlarına ve geçimlerini sağlayan kaynaklara yönelik tehditleri içermelidir Bunlardan biri iç çatışmalar, soykırım, isyan gibi olaylar. Diğer bir sebep, kentsel gelişim, baraj yapımı, askeri tesislerin oluşturulması gibi nedenlerle meydana gelen zorunlu göç. Son olarak, deniz seviyesinin yükselmesi, su kıtlığı, tarım arazilerinin bozulması, şiddetli hava olayları gibi sebeplerden meydana gelen zorunlu göçtür (Wahidi, 2022: 157). Ülke içinde yerinden edilme ('*internal displacement*') ise; afetler, silahlı çatışma vb. nedenlerle ülkelerini, evlerini terk etmek zorunda kalmasıdır (Wahidi, 2022: 158). Kanlı ve Başköy, (2018: 42-43)'e göre göç türleri: iç göç-dış göç;

zorunlu göç-gönüllü göç; mevsimsel göç-sürekli göç ve beyin göçüdür. Mevsimsel göç genelde yılın belirli aylarında gerçekleşir. Beyin göçü ise bireylerin meslek dallarında daha iyi şartlarda yaşamak ve çalışmak için daha çok gelişmiş ülkeler olmak üzere yer değiştirmeleridir.

Ayrıca göç konusunda belgeli ve belgesiz göç ve düzenli ve düzensiz göç biçiminde bir ayırım da yapılmaktadır (Akbaş Demirel, 2018: 250). Kişilerin başka bir ülkeye gitmesi için gerekli olan belgelere sahip olması belgeli göç; bu belgeler olmadan gerçekleşen geçişlere ise belgesiz göç denmektedir. Bunun yanında diğer ülkelere geçişin sınır kapısı veya liman gibi yerlerden yapılması düzenli, aksi hali düzensiz göç olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilde başka ülkelere göç eden kişilere “yasadışı” veya “kaçak göçmen” olarak adlandırılmaması gereklidir çünkü göç nedenleri bilinmemekte ve Cenevre Sözleşmesi’ne göre bu kişilerin bu şekilde başka ülkelere göç etmeleri bir suç niteliği taşımamaktadır (Akbaş Demirel, 2018: 250). Ancak göçün neden(ler)ini anlamak biraz zor olmaktadır. Örneğin, işsizlik yüzünden başka ülkeye göç eden bir kişinin göç nedeni ekonomik gibi görünse de iş bulamamasının arkasında mezhepsel ayrımcılık olabilir (Akbaş Demirel, 2018: 250).

Bunların dışında planlı yer değiştirmeler (*‘planned relocation’*) de mevcuttur. Ani iklimsel olaylar sonucu etkilenen bölgedeki insanların (zorunlu veya gönüllü) kamu otoritelerince planlı bir şekilde kalıcı veya geçici olarak başka bölgeye yerleştirilmesidir (Balaban vd., 2021: 52-53). Ottawa Üniversitesi’nden Robert McLeman zorunlu göçleri; *iklim olayları* ve *iklim süreçleri* olmak üzere ikiye ayırır. Deniz seviyesinin yükselmesi, su kıtlığı ve çölleşme gibi uzun ve yavaş sürede gerçekleşen değişimler iklim süreçleri olarak kabul edilir, örneğin Carteret ve Tuvalu adalarında deniz yükselmesi sebebiyle meydana gelen göçler. Şiddetli sel veya kasırgalar gibi ani hava olayları nedeniyle gerçekleşen zorunlu göç ise iklim olaylarıdır, örneğin Maria kasırgası (Ilık Bilben, 2018: 249). İklim değişikliği Afrika kıtasını da ciddi bir şekilde etkilemektedir. Gıda krizi, temiz suya erişim zorluğu ölüm ve hastalık vakalarını arttırmaktadır (Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021: 9). Şiddetli taşkınlar ölümlere ve göçlere neden olmaktadır, örneğin 2012 yılında Nijer Nehri’nin taşmasıyla 525.000 kişi göç etmiş ve 81 kişi yaşamını yitirmiştir (Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021: 10). Bunun dışında iklim değişikliği nedeniyle sosyo-ekonomik durumu değişen insanlar da şehirlere veya kıyı bölgelerine göç etmek istemektedirler. Örneğin yaşanan kuraklıktan dolayı tarım ve hayvancılık ve balıkçılık gibi sektörlerin zarar görmesi göçe sebep olmaktadır. Örneğin, Mali’deki kuraklık nedeniyle, fildişi sahillerine, Nijerya’ya veya Avrupa’ya göç olmaktadır (Çomak ve Yıldırım Çınar, 2021: 12).

5.1. Tuvalu ve Göç

Deniz seviyesinin yükselmesinden birçok ülke olumsuz etkilenmektedir ve etkilenecektir. Örneğin, deniz seviyesinde meydana gelecek 1 metrelik artış, Nil Deltası'nda arazi kaybına ve yaklaşık 10 milyon insanın yer değiştirmesine; 6 metrelik bir artış Ganj-Brahmaputra deltasında yaşayan 15 milyon insanın göç etmesine sebep olacaktır (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 294). Tuvalu, Kiribati, Samoa ve Fiji gibi ülkelerde yaşayan insanlar Yeni Zelanda'ya veya Avustralya'ya göç etmek istemiş ama ülkelere mali yük getireceğinden başvuruları kabul edilmemiştir (Özerdem ve Barlas, 2021: 280). Ancak bu durumla ilgili 2019'da 'Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin (BMİHK) önemli bir kararı (Teitiota kararı) vardır. Kiribati Cumhuriyeti vatandaşı olan Ioane Teitiota, 2007'de ailesiyle birlikte Yeni Zelanda'ya gitmiştir. 2010'da oturma izninin bitmesiyle iklim değişikliği ve deniz seviyesinin yükselmesi ve tatlı suyun azalmasına bağlı olarak göç etmek zorunda kalması sebebiyle Yeni Zelanda'ya mülteci statüsü için başvurmuştur. Ancak bu başvurusu Cenevre sözleşmesi kapsamında 'zulüm riskinin' olmaması nedeniyle Göçmenlik Bürosu tarafından reddedilmiş ve ülkesine geri dönmüştür (Kaygusuz Akbay, 2021: 224; Karameşe, 2021: 135; Kolmes, Kolmes, ve Lin, 2022: 13). Bu karar üzerine, "BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi"nde korunan yaşam hakkına aykırı olduğu gerekçesiyle 'Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (BMİHK)'ne başvuru yapmıştır (Sipahioğlu, 2022: 550). BMİHK kararında iklim değişikliği kavramını kullanmış ancak 'iklim mülteci' kavramını kullanmamıştır. Bu kişilerin korumadan yoksun olmaması gerektiğini belirtmiştir (Kaygusuz Akbay, 2021: 226). Bireysel başvuruyu kabul etmesi ve deniz seviyesinin yükselmesinin 'yaşam hakkı' bağlamında bir risk yaratmasından dolayı 'geri göndermeme ilkesi'ni kabul etmesi önemli bir adımdır (Karameşe, 2021: 135; Kaygusuz Akbay, 2021: 233).

Kiribati ve Tuvalu gibi ada ülkelerinin 2050 yılına kadar deniz seviyesi yükselmesinden ciddi şekilde etkileneceği ve oralarda yaşayan insanların vatansız kalacakları tahmin edilmektedir (Ekşi, 2016: 21). Ayrıca, tarım ve balıkçılık ile ilgilenen ada halkının tatlı su kaynaklarında ve toprakta tuz oranının artmasıyla birlikte ada yaşamları gittikçe zorlaşmış ve gıda ürünlerinin ithalatı artmıştır. Sağlıklı gıda ve suya erişim gittikçe zorlaşmakta ve istihdam oranı da azalmaktadır. Bu nedenle, 2001 yılından itibaren Yeni Zelanda ve Avustralya'ya göçler başlamıştır. Her yıl ortalama 75 ada vatandaşı Yeni Zelanda'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Ekşi, 2016: 24; 26; Önen, 2022: 15).

Mercan adalarından oluşan Tuvalu da siyasi şiddet gibi olaylar olmasa da, çevresel bozulmalarla birlikte yoksulluk ve istihdam da azalma yaşanmaktadır (Farbotko ve Lazrus, 2012: 385). Tuvalu deniz seviyesinin yükselmesi sebebiyle halihazırda topraklarının bir kısmını kaybetmiştir (DeGenaro, 2015: 999). Tuvalu, küresel ekonomik gerilemenin de etkisiyle, balıkçılığın ve denizciliğin azaldığı bir adadır (Farbotko ve Lazrus, 2012: 385). Tuvalu halkları için önemli olan şeylerden biri kimliklerini ve kültürlerini kaybetmek istemiyorlar (Farbotko ve Lazrus, 2012: 388). Pasifikte yer alan bir ada devleti olan Tuvalu, 11.000 nüfusa sahiptir ve deniz seviyesinden sadece 5 metre yüksekliktedir (Biter, 2018: 291). Deniz seviyesinin yükselmeye başlamasıyla birlikte ada halkı tedirgin olmaya başlamıştır. Yeni Zelanda'ya 2013 yılında bu sebeple sığınma başvurusu yapılırsa da 2015 yılında hayati bir tehlike olmaması ve Cenevre Sözleşmesi'nin 'göçmen' kavramına uymadığı için red vermiştir (Safi, 2020: 536-537; Özerdem ve Barlas, 2021: 289).

Tuvalu'da topraklarındaki tuzluluk miktarı nedeniyle tarım yapılamaz ve tatlı su miktarı sıkıntısı da mevcuttur. Yağmur suyunu toplayan ve kullanan Tuvalu, deniz seviyesinin yükselmesi ve yağış miktarının azalması sebebiyle insanlar göç etmek zorunda kalmaktadır (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 92; Biter, 2018: 291). Tuvalu hükümeti, Yeni Zelanda ve Avustralya ile ilerisi için anlaşma yapmak istemiş ancak tam anlamıyla bir sonuç alınamamıştır. Daha sonra, Yeni Zelanda ile "Pasifik Erişim Kategorisi (PAC)" anlaşması yapılmış (Biter, 2018: 292; Karameşe, 2021: 135). Bu bağlamda Yeni Zelanda sadece 18-45 yaşları arasında, çalışabilecek, sağlıklı ve İngilizcesi belli bir seviyede olan kişileri almayı kabul etmiştir (Biter, 2018: 292; Karameşe, 2021: 135).

5.2.Darfur Krizi ve Göç

Küresel ısınmayla birlikte sıcaklık artışı hâlihazırda yarı kurak ve kurak alanlarda kuraklığın daha da artmasına, bazı bölgelerde buzulların erimesiyle birlikte şiddetli sellere sebep olmaktadır. Özellikle hâlihazırda su ve gıda krizi yaşayan Afrika ülkelerinde mason yağmurları azalmış ve çölleşme başlamıştır (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 381). Bu nedenle, Afrika ülkelerinden olan Sudan'ın Darfur Eyaleti'nde araplar ve afrikalı yerliler arasında çıkan çatışmalar sonucu 2.5 milyon kişinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Zaten yoksullukla mücadele eden Darfur bölgesini kuraklıkta etkilenince tarımsal üretim ciddi bir şekilde düşmüş bu da gıda krizi

yaratmıştır. Darfur’da 100 farklı kabile bulunmaktadır ve hayvancılık, ticaret ve tarımla uğraşmaktadır, kuraklıkla birlikte sektörler arası kaynak paylaşımı sorunu ortaya çıkmıştır (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 389; (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 92). Sonuç olarak, halihazırda yaşanan etnik çatışmalara bir de susuzluk ve verimli toprak paylaşımı sıkıntısı eklenince yaşanan silahlı çatışmalar sonrasında 1.290.000 kişi yerinden edilmiş, 12.248 kişi ölmüş ve birçok köy boşaltılmıştır (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 390).

Çevresel bozulmalar ve su kıtlığı, arazi bozulmaları, yağışlarda azalmalar gibi sorunlar suyu kullanan taraflar arasında ciddi çatışmalara sebep olmuştur (Hartmann, 2010: 236).

Sudan etnik çatışmalara açık ve siyasi istikrarı olmayan bir ülkedir. Bununla birlikte kaynak paylaşımından doğan çatışmalar da yaşanmaktadır. Nil nehri hem Sudan hem de Mısır için kritiktir ve Mısır lehine bir kullanım mevcuttur. Bu nedenle, çeşitli sorunlar yaşanmaktadır, 2011’de Güney Sudan’ın bağımsız olmasıyla da kaynak paylaşımı sıkıntısı artmıştır (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 385). Bu nedenle, Afrika’dan (özellikle Batı ülkelerine) iklim göçmenliği daha yaygındır (Çelik Efşan ve Yılmaz, 2023: 381).

6. Göçlerle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Uluslararası Anlaşmalar

Günümüzün en önemli güvenlik sorunlarından biri olan iklim mültecilerinin korunmasıyla ilgili uluslararası anlaşma veya sözleşme bulunmamaktadır. İklim mültecilerinin korunmasına yönelik yasal bir dayanak yoktur ve Mülteciler Sözleşmesi’nin de kapsamına girmemektedir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 389). İklim mültecileriyle ilgili ilk önemli adım, II. Dünya Savaşı sonrası evlerinden kaçmak zorunda kalan Avrupalılar için 1950 yılında kurulan ‘BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’ (BMMYK)’dir (Arslan, 2023: 128). 1951 Cenevre Sözleşmesi çevresel sebepler nedeniyle göç eden insanları kapsamamaktadır. ‘Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü’ de aynı şekilde iklim ve göç konusunu kapsamına almamıştır (Arslan, 2023: 130). Bu nedenle, “Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme”nin mülteci kavramını iklimsel sebeplerle yaşanan risklere bağlı göçleri de içine alacak şekilde genişletilmesi gereklidir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 389).

ABD göç alan bir ülkedir ve iklim kriziyle de bağlantılı olarak daha fazla göç alması beklenmektedir. Örneğin, Meksika'dan iklim göçmenlerinin artacağı beklenmektedir (DeGenaro, 2015: 1000). Ada ülkesi olan Filipinlerden de, yaşanan şiddetli hava olayları ve buna bağlı olarak barınma, su ve gıda krizi nedeniyle ABD'ye ciddi bir göç beklenmektedir (DeGenaro, 2015: 1003). Bu gerçekleşen göçler sonucu bu kişiler nasıl konumlandırılacak ve nasıl korunmaya alınacaktır. ABD'de bununla ilgili bir düzenleme olmuştur. ABD, en ölümcül kasırgalardan biri olan Mitch Kasırgası'ndan sonra 1998'de Geçici Korunmalı Statü Mekanizması'nı yürürlüğe koymuştur. Bu mekanizmaya göre mültecilerin yaşamlarını tehdit eden bir çevresel felaket olmuşsa, felaketin yaşandığı ülke vatandaşlarının geri dönüşü için uygun ortamları sağlayamamış ve dönmeleri için resmi bir talepte bulunmamışsa, ABD mültecilerin kalmasına izin vermiştir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 390). ABD, 'geçici koruma statüsünü' doğal afetler nedeniyle güvenli olarak görmediği, Peru, Kenya, Sri Lanka, Hindistan, Endonezya, Somali, Myanmar, , Tanzania ve Bangladeş gibi ülkeleri vatandaşlarına vermektedir (Ekşi, 2016: 37).

1948 tarihli 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi''nin 14. maddesi zulümden kaçan insanların siyasi sebeplerle sığınmacılık talep etmesini iltica olarak adlandırır ve bunu temel bir insan hakkı olarak görür (Akbaş Demirel, 2018: 251). İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi' iklim mültecilerinin korunması için insan hakları ile iklim krizi ile insan hakları bağlamında bir ilişki kurmaktadır. Çünkü çevresel bozulma sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını, güvenli gıda ve suya erişme hakkını olumsuz etkilemektedir (Yörük, 2023: 230).

Türkiye'nin de BM İnsan Hakları Komitesi'ne 'bireysel başvuru hakkını' tanımış olması sebebiyle ilerde ilkim mültecisi olmak isteyen göçmenlerle karşılaşabilir. Türkiye'nin de bu konuda planlamasını yapması gereklidir (Karamişe, 2021: 136). Ek olarak 2010'da Cancun/Meksika'da gerçekleşen COP16 İklim Konferansı'nda iklim değişikliğine uyum bağlamında 'Cancun Uyum Çerçevesi'ni (*Cancun Adaptation Framework*) kabul edilmiştir. Bu çerçevede iklim değişikliğinin zorunlu ve isteğe bağlı göçlere ve planlı yer değiştirmeye yol açabileceğini, bu nedenle ülkelerin iklim konusunda gerekli tedbirleri alması ve koordinasyon ve işbirliği içinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. (Balaban vd., 2021: 66-67; Demirci, 2019: 101; Ober ve Sakdapolrak, 2017: 362). Ek olarak, 2015 yılında Paris'te gerçekleşen COP21 konferansında iklim değişikliği ve göç ile ilgili 'Yerinden Edinme Çalışma Grubu' (*Task Force on Displacement*) kurulmuş ve bu grubun

çalışmaları sonucu ortaya çıkardıkları öneriler 2018 COP24 konferansında kabul edilmiştir (Balaban vd., 2021: 66-67; Demirci, 2019: 101).

2021’de gerçekleşen COP26’da sera gazı azaltımı için kararlar alınmış olsa da ülkelerin taahhütlerini gerçekleştirmeleri zordur. Paris İklim Anlaşması, Kyoto Protokolü’nden farklı olarak, ülkelerin emisyonlarını azaltmaları konusunda devletlere azaltım hedefi koymamakta bunu devletlere bırakmaktadır. Bu durum da alınan kararların gerçekleşmesinde ülkeleri serbest bırakmaktadır (Sipahioğlu, 2022: 553). Avrupa Birliği, sığınmacılarla ilgili ‘Geçici Koruma Direktifi’ni (2001/55/EC) kabul etmiştir. Buna göre, insan haklarına yönelik ihmallere veya şiddet ve çatılmaya bağlı riskler kapsamında yerinden edilmiş kişileri kapsamaktadır. Bu nedenle iklim göçmenleri AB geçici koruma statüsüne girmemektedir (Külüşlü, 2020: 1186-1187).

Bu nedenle iklim nedeniyle göç edenlere hukuki bir koruma sağlanması için uluslararası bir anlaşmanın olması ve bu anlaşmanın da göçmenleri insani ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olmalıdır. Bu statü yine çevresel riskin geçici veya kalıcı olmasına göre geçici veya kalıcı olabilmelidir (Külüşlü 2020: 1190). Yine göçmenlere, sağlık, sosyal, ekonomik ve psikolojik desteklerin sağlanması ve insan haklarının korunması bağlamında ayırım gözetmeksizin müdahale edilmesi gereklidir. Yine devletlerin ortak küresel bir yardım fonu oluşturması da organize bir şekilde bu sorunu çözmek için gereklidir (Külüşlü 2020: 1192-1193).

7. Değerlendirme

Günümüzde, artık iklim değişimi toplumlar üzerinde daha güçlü olumsuz sorunlar yaratmaktadır. Bu durumlar insanların, geçici veya kalıcı, başka yerlere göç etme eğilimleri artmıştır. Ancak, iklim değişikliği nedeniyle yer değiştiren bireylerin uluslararası alanda yasal statüleri bulunmamaktadır (DeGenaro, 2015: 994; An, Turp ve Kurnaz, 2021: 396; Mastor, Dworkin, Landa ve Duff, 2018: 337).. İklim krizi nedeniyle yer değiştiren insanlar literatürde mülteci olarak adlandırılrsa da yasal olarak mülteci konumunda değildirler (Balaban vd., 2021: 67). Çünkü, çevresel sebeplerden dolayı göç eden kişiler çeşitli sebeplerden dolayı mülteci statüsünde değerlendirilmezler. Bunun sebeplerinden biri göçün çok boyutluluğu ve çevresel faktörlerin ekonomik ve sosyal etkenlerle iç içe geçmesidir. Bunun dışında göçmen sayısının gitgide artması

ve gelişmiş ülkelerdeki politika yapıcılarının bu konuya daha duyarsız kalmasıdır (Bilici, 2021: 87). Çünkü, iklim mülteciliğinin tanımlanma sınırlılıklarından biri, mültecilik tanımında ülke dışına yapılan bir göç vardır, ancak afetlere bağlı yer değiştirmelerin büyük kısmının ülke sınırlarında gerçekleşmektedir (Yörük, 2023: 231; Kayğusuz Akbay, 2021: 226); Balaban vd., 2021: 67). Ancak, ‘mülteci’ tanımının sözleşme kapsamının değiştirilmesi için siyasi talep azdır. Uluslararası hukukta alanda kavramsal açıdan bir netlik ve anlaşma olmaması, iklime bağlı göçlerde iç ve dış yer değiştirmelerinin kayıtlarının tutulması zorluğu gibi problemler vardır (Arslan, 2023: 131; Kayğusuz Akbay, 2021: 226).

Bu nedenle ‘iklim mültecisi’ kavramı ve çevresel bozulmalar nedeniyle yerinden edilenlerin statülerini uluslararası çerçevede düzenleyen yasal bir boşluk bulunmaktadır (Mastor, Dworkin, Landa ve Duff, 2018: 337). 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre savaş, siyasi baskı gibi kavramları içine alan ‘mülteci’ tanımı, çevresel bozulmayı kapsamamaktadır. Bu nedenle ‘çevresel mülteciler’, uluslararası hukukta mülteci kapsamına girmemektedir (Bilici, 2021: 86). Siyasi mülteciler ülke sınırlarını geçmeleri gereklidir ve belirli prosedürlerden sonra (vize) bu gerçekleşebilir. Ancak, göçe sebep olabilecek çevre sorunlarının öngörülebilirliği ve hızı farklıdır. Bu sorunlar ormansızlaşma, toprak erozyonu ve su kıtlığı gibi durumlar olabilirken; sel ve fırtına gibi hızlı etki eden olaylar da olabilmektedir (Reuveny, 2008: 4).

İklim değişikliği ve göç ilişkisini analiz etmede çeşitli sınırlılıklar bulunmaktadır. Bunlardan biri; çevresel bozulmaların göçe sebep olma da sosyo-ekonomik tetikleyiciler açısından dolaylı ya da doğrudan olan etkisinin ve göç potansiyeline olan etkisiyle ilgili literatürde boşlukların olmasıdır (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 395). Literatürde iklim değişikliğinin insanların yer değiştirmesinde oynadığı rolle ilgili genel bir kabul vardır ancak katkısının boyutu tam olarak bilinmemektedir (Mastor, Dworkin, Landa ve Duff, 2018: 344). Genelde odak noktası çevresel bozulmaların insanların göç etmesine etkisidir. Doğrusal olarak bakıldığında çevresel bozulmalar (örneğin seller) insan hareketliliğini etkilemektedir (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 396; Mastor, Dworkin, Landa ve Duff, 2018: 344). Ancak, göç olgusunun ‘çok-nedenselliği’ ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi uzun süreli olaylarda göçe olan etkinin belirlenmesi zordur (Kayğusuz Akbay, 2021: 226). Bununla birlikte, çevresel bozulmalarla birlikte hangi sosyo-ekonomik etkenlerin insan göçünü hızlandırabileceğine dair çalışmalar sınırlıdır. Ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları çevresel göçlerde etkili olabilmektedir. Eğer ülkeler iklim değişikliğine adapte olmadıysa

ve ekonomileri iyise yer değiştirme daha az görülmektedir. Ancak, az gelişmiş ülkeleri dşndgmzde çevresel bozulmalarla birlikte oluşan kaynak kıtlığı mevcut ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla birleşince güvenlik açığını arttırabilir ve çatışma veya iç savaşa neden olabilir. Bu durum da, yer değiştirme olasılığı artmaktadır. Yani evresel riskler mevcut risklerle birleştiğinde çatışma ve g olayları hızlanmaktadır (An, Turp ve Kurnaz, 2021: 396; Balaban vd., 2021: 48; Mastor, Dworkin, Landa ve Duff, 2018: 344).

İklim mültecileri uluslararası alanda yasal bir zemine oturtulamadığı için gittikleri, ülkelerde çeşitli zorluklarla karşılaşılmaktadır. Mülteciler gittikleri ülkelere dengesiz bir Şekilde dağılmakta ve bu da g edilen ülkelerde hem göçmenler hem de ülke vatandaşları için ciddi sorunlar yaratmaktadır (Arslan, 2023: 127). İklim mültecilerinin gleriyle birlikte, özellikle kitlesel göçler, su, gıda, kent güvenliği, konut sıkıntısı ve işsizlik gibi ekonomik, sosyal ve kültürel çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır (Demirci, 2019: 96; 106). Ayrıca, mültecileri göç ettikleri ülkelerde bekleyen işsizlik, sağlık hizmetlerine ulaşamama, kültürel farklılığa uyum sağlayamama, salgın hastalıkların yayılması, ırkçı saldırılar, etnik ayrımcılığa maruz kalma gibi birçok sıkıntı vardır (Arslan, 2023: 133; omak ve Yıldırım ınar, 2021: 14). Göçmenler halihazırda dil problemi, riskli bölgelerde yaşama, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşmada sınırlılıklar gibi sorunlar yaşamaktadır. Bu gibi durumların üzerine iklim değişikliği etkileri de kırılganlıklarını arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle iklim değişikliği, hem ge dolaylı ve dolaysız olarak itici güç oluşturmakta hem de göçmenleri gittikleri ülkede olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Göç ettikleri ülkedeki afetlere karşı bilinçsiz olmaları zarar grebilirliklerini arttırmaktadır (Balaban vd., 2021: 56-57). Bunun dışında göç edilen ülkelerde de ekonomik ve sosyal değişiklikler yaşanmaktadır ve sosyal, siyasal ve ekonomik çatışmalar ortaya çıkmaktadır (Kanlı ve Başköy, 2018: 44; Mutlu, İrdem ve re, 2015: 81). Bu nedenle yerel yönetimlerin göç nedeniyle kentsel alanlarda artan altyapı, imar gibi sorunlar için hazır olmaları; tarım politikalarının iklim değişikliğine uyum bağlamında güncellenmesi gereklidir (Demirci, 2019: 110). İklim değişikliğinin etkilerini en aza indirmek için uyum (*adaptation*) ve nleme (*mitigation*) alışmalarının yapılması gereklidir (Balaban, zgr ve Sakar, 2021: 19).

İklim değişikliğine uyum bağlamında, ülkelerin küresel önlemler almak için çeşitli çabaları mevcuttur. Bu bağlamda, 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü 2008-2012 yılları arasında

gelişmiş ülkelere sera gazı emisyonlarını düşürmelerini amaçlamıştır. 2012 sonrası için ise 2009'da Kopenhag'da yapılan COP15 İklim Konferansı'nda yeni ve bağlayıcı bir anlaşma yapılamamıştır (Balaban vd., 2021: 21). Bu durum, 2015'te düzenlenen COP21 İklim Konferansı'nda çözülmüştür. 196 ülkenin imzaladığı yeni iklim anlaşmasına göre küresel ısınmanın 2°C'nin altında tutulması için ülkelerin emisyon azaltım planlarını belirleyip deklare etmeleri gerekmektedir (Balaban vd., 2021: 22). Devletler ve uluslararası organizasyonlar tarafından, çevre duyarlılığı artırılması kadar, konferanslarla vs, çevresel değişime karşı uzun vadeli dönüştürücü yaklaşımların oluşturulması, ekolojik hassasiyetlerin (kırılganlıkların) en aza indirilmesi ve iklim kaynaklı yerinden edinme riski olan toplulukların ise güvence altına alınması gereklidir (Bettini, 2014: 189).

Günümüzde göçün de artık küreselleşmesiyle göç meselesi sadece göç edilen ülkeleri değil dünyadaki birçok ülkeyi etkilemektedir. Bu durum göçmenlere artık olumlu bakmayan toplumlarda ciddi bir göç krizi çıkartmakta ve göçmenlerin entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Bunun dışında ülkelerde göçmenler üzerinde yapılan güvenlik politikaları yerine ekonomik ve sosyal entegrasyonu sağlayacak politikaların oluşturulması ve uluslararası arenada daha fazla farkındalığın yaratılması gereklidir. Bu nedenle, finansal destek, entegrasyon ve yerleşim programları oluşturulmalıdır (Bimay, 2022: 100; Biermann ve Boas, 2015: 14). Savunmasız ülkelerin iklim değişikliğine uyumunu sağlamak için "İklim Mültecilerinin Korunması ve Yeniden Yerleşim Fonu" oluşturulmalıdır (Biermann ve Boas, 2008: 15). Sanayileşmiş ülkelerin ahlaki sorumluluk gereği maliyetleri paylaşması ve mağdur ülkelere destek olması gereklidir (Arslan, 2023: 133-134; Sipahioğlu, 2022: 554). İklim değişikliği ve göç ile ilgili 'mülteci' söylemleri savunmasız toplumların güçlendirilmesi için önemlidir. Göç üzerindeki söylemler sadece siyasal ve ekonomik bağlamlar üzerinden değerlendirilmektedir, ancak iklim göçmenleri de bu değerlendirmeye dahil edilmelidir (Farbotko ve Lazrus, 2012: 382). Ayrıca, iklim değişikliği bağlamında risk altında olan bölgelerde meydana gelecek göçlere karşı uzun vadeli plan yapılması, Cenevre Sözleşmesi'nin iklim göçmenlerini de içine alacak şekilde genişletilmesi önemlidir (Arslan, 2023: 133-134; Sipahioğlu, 2022: 554).

Çevre göçleriyle ilgili olarak ülkeler bazından önemli sorunlardan biri kitlesel göçlerin kontrolsüz olması ve geri dönüşlerinin zor olması sebebiyle ülkelerin direnmesidir. Denetim zorluğu ve

yaratabileceği güvenlik endişeyle birlikte ülkeler bu konuda dikkatli davranmak istemektedir. Buna bir çözüm olarak ‘geçici sığınmacı’ statüsü bir çözüm olabilir (Pourhashemi vd., 2012: 61). Ek olarak mülteci statüsünden sonra da mültecilerin kimlik sahibi olma, mülkiyet edinme, evlilik, yerel halkın mültecileri kabullenmemesi, salgın hastalık, mahkemeye başvuru ve din özgürlük gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Pourhashemi vd., 2012: 63; Reuveny, 2008: 5). Bu nedenle iklim mültecileri için, özellikle Kiribati gibi ada ülkeleri için, yeniden yerleşimlerinin sağlanmasıyla ilgili arazi haklarının sağlanması için uluslararası alanda çeşitli bağlayıcı anlaşmalar yapılabilir, böylece meydana gelebilecek uluslararası anlaşmazlıklar önenebilir. Örneğin, Kiribati dış yardıma bağımlı ve en az gelişmiş Pasifik adasıdır. İklim değişikliğine karşı dirençliliğin artırılması için yeterli kaynakları yoktur. Birçok Kiribati vatandaşı yurtdışında arazi satın alamayacak durumdadır (Lange, 2010: 614; 618). Arazi mülkiyeti ve finansal destek sağlanması iklim mültecilerinin mülteci kamplarında yaşamalarını engelleyecek ve iklim mültecilerine yeni yaşam alanları kurmalarında ve uyum sağlamalarında kolaylık sağlayacaktır (Lange, 2010: 614).

8. Sonuç

Bu çalışma iklim krizi ve göç kavramlarına ve aralarındaki ilişkiye odaklanmıştır. Göç kavramı ve çevresel bozulmalar sebebiyle gerçekleşen göçler ne kadar eski olsa da günümüzde antropojenik sebeplerle daha da artmış ve kontrol edilmesi zor bir duruma gelmiştir. İklim krizi sebebiyle meydana gelen göçler güvenlik sıkıntısı da yaratmaktadır. Çevresel bozulmalar sebebiyle oluşan kaynak krizi sektörler arasında çatışmalara sebep olmaktadır. Aynı kaynağı paylaşan ülkelerarasında da kaynak bozulması veya azalması sonucu çatışmalar ve savaşlar ortaya çıkabilmektedir.

Nüfus artışı ve iklim değişikliğiyle birlikte yaşanan kuraklıklar ve şiddetli hava olayları tarımsal üretimi etkilemekte ve bunun sonucunda oluşan su ve gıda kıtlığı zorunlu göçü meydana getirmektedir. İklim kaynaklı yerinden edilme riski altında olanların güvence altına alınması İklim krizi küresel bir sorun olmakla birlikte her ülkeyi eşit etkilemez. Ada ülkeleri veya iklim dirençliliği az olan az gelişmiş ülkelerde iklim göçmenlerinin sayısı gittikçe artmaktadır. İklim mültecileri meselesi, aslında ülkelerin iklim değişikliğine uyum bağlamında başarısız olduklarının

bir göstergesidir. Bu nedenle, ülkelerin dirençliliklerinin arttırılması için uluslararası arenada işbirliği ve finansal destek gereklidir.

KAYNAKÇA

Akalın, M. (2019). *İklim Mültecileri*. Ankara: Iksad Publications.

Akbaş Demirel, C. (2018). Göç, Göçmen, Mülteci: Göç Alanında Temel Kavramlar ve Hukuki Çerçeve. *Toplum ve Hekim*, 33(4), 249-254.

An, N., Turp, M. T., & Kurnaz, L. (2021). İklim Değişikliğine Bağlı Çevresel Bozulmanın Göç Kararına Etkisi: Genel Bir Bakış. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 383-403.

<https://doi.org/10.51800/ecd.932879>

Arslan, N. (2023). Küresel İklim Değişikliği: İklim Mültecilerinin Güvenlik Sorunları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 84, 125-137.

Balaban, O., Özgür, B., & Sakar, B. (2021). İklim Değişikliği, Göç ve Yerel Yönetimler. Yerel Yönetişim ve Göç Dizisi II- Kitap 2. SKL International AB.

Balcılar, A. N. (2022). İklim Adaleti Bağlamında Sınırlar ve İklim Göçü. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 2(1), 118-132.

Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri*, 11(22), 61-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7544/99268>

Bettini, G. (2013). Climate Barbarians at the Gate? A critique of apocalyptic narratives on 'climate refugees'. *Geoforum*, 45, 63-72. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.09.009>

Bettini, G. (2014). Climate migration as an adaption strategy: Desecuritizing climate-induced migration or making the unruly governable?. *Critical Studies on Security*, 2(2), 180-195.
<https://doi.org/10.1080/21624887.2014.909225>

Biermann, F., & Boas, I (2008). Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol. *Environment*, 50(6), 10-16. <http://dx.doi.org/10.3200/ENVT.50.6.8-17>.

Bilici, İ. (2021). The relation between environmental change and environmental refugees: The case of Asia. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 82-94.
<https://doi.org/10.34086/rteusbe.938600>.

Bimay, M. (2022). Küresel Göç Krizleri Ve Uluslararası Göçlerin Geleceğine İlişkin Bir Değerlendirme. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/en/download/article-file/2643480>.

Biter, N. (2018). İklim Adaletsizliği ve Görünmez Mülteciler: “Çevre/İklim Mültecileri”. *Toplum ve Hekim*, 33(4), 284-296.

Bolleter, J., Grace, B., & Freestone, R. (2022). Preparing Australia for a potential surge in environmental migration. *Australian Planner*, 58(1-2), 11-24.

Cenevre Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumuna_dair_sozlesme.pdf.

Çelik Efşan, N., & Yılmaz, V. (2023). Darfur Krizinin İklim Göçmenliği Bağlamında Değerlendirilmesi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14(1), 370-399.
<https://doi.org/10.54688/ayd.1260416>

Çomak, H., & Yıldırım Çinar, H. (2021). Afrika'da İklimsel Göçler ve Sonuçları. TASAM, 7. İstanbul Güvenlik Konferansı, 1-23.. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70109/afrikada_iklimsel_gocler_ve_sonuclari.

DeGenaro, C. (2015). Looking inward: domestic policy for climate change refugees in the united states and beyond. *University of Colorado Law Review*, 86(3), 991-1048. <https://scholar.law.colorado.edu/lawreview/vol86/iss3/5>

Demirci, K. (2019). Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Hükümleri Çerçevesinde İklim Mültecisi Kavramı ve Türkiye Özelinde Yaratacağı Muhtemel Sorunlar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(2), 93-114.

Demirbilek, M. (2016). Çevre, çevre mültecileri ve çevreci sosyal hizmet. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(3), 905-914. <https://doi.org/10.24289/ijsser.279033>

Dewan, C. (2023). Climate refugees or labour migrants? Climate reductive translations of women's migration from coastal Bangladesh. *The Journal of Peasant Studies*, 1-23.

Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58.

Erayman, İ. O., & Çağlar, A. B. (2023). Hem felaket hem imkân: Beckçi bir risk olarak ekolojik kriz ve iklim mülteciliği. *International Journal of Social Inquiry*, 16(1), 333-349. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1211445>

Farbotko, C., & Lazrus, H. (2012). The first climate refugees? Contesting global narratives of climate change in Tuvalu. *Global Environmental Change*, 22(2), 382-390.

Gürçam, S. (2023). İklim Krizi ve Egemenlik Çerçevesinde İklim Mağdurları. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (7), 19-36.

Hartmann, B. (2010). Policy Arena Rethinking Climate Refugees and Climate Conflict: Rhetoric, Reality and the Politics of Policy Discourse. *Journal of International Development*, 22, 233–246.

ICISS. (2001). *The Responsibility To Protect*. International Development Research Centre. International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: Published by the International Development Research Centre.

Ilık Bilben, S. (2018). Antropojenik iklim değişikliği bağlamında göç tartışmaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 237–268.

International Organisation for Migration – (IOM). (2014). Perspectives on Migration, Environment and Climate Change, Geneva, Switzerland.

https://publications.iom.int/system/files/pdf/meccinfosheet_climatechangeactivities.pdf.

İzol, B., Yetmen, H., & Benek, S. (2023). İklim değişikliğinin ve değişebilirliğinin yerel göç ve çatışmalardaki rolü: Siverek-Diyarbakır (Karacadağ yöresi) örneği. *Cografya Dergisi*, 46, 67-80. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2023-1165495>

Kanlı, İ. B., & Başköy, D. (2018). Küreselleşme ve Çevre Sorunları Bağlamında Göç: İklim Mültecileri. *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 39-58.

Karamişe, Ş. (2022) İklim Değişikliği Mültecileri'nin Birleşmiş Milletler ve Türkiye'den Bekledikleri Yasal Düzenlemeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, *Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Konferansı, Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi*” Özel Sayısı, 133-150.

Kaygusuz Akbay, M. (2021). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Teitiota Kararının ardından “iklim mültecileri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 223-248. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.778002>

Kolmes, S. A., Kolmes, S. K., & Lin, P-H. (2022). What Lies Ahead: How Aid for Climate Refugees Must Focus on Human Rights and Human Health. *Environment*, 64(3), 7-16.

Külüşlü E. (2020). İklim Göçmenliği Sorununun Hukuki Boyutu. *Public and Private International Law Bulletin*, 40(2), 1175-1197.

Lange, H. D. (2010). Climate Refugees Require Relocation Assistance: Guaranteeing Adequate Land Assets Through Treaties Based on The National Adaptation Programmes Of Action. *Pacific Rim Law & Policy Journal Association*, 19(3), 613-640.

Marshall, N. (2016). “Forced Environmental Migration: Ethical Considerations for Emerging Migration Policy”, in *Ethics, Policy, Environment*, 19(1), 1-18.

Mastor, R. A., Dworkin, M. H., Landa M. L., & Duff, E. (2018). *Energy Justice And Climate-Refugees. Energy Law Journal*, 41(337), 337-372

Merone, L., & Talt, P. (2018). ‘Climate refugees’: is it time to legally acknowledge those displaced by climate disruption?. Australian and New Zealand. *Journal of Public Health*, 42(6), 508-5510.

Mutlu, A., İrdem, İ., & Üre, B. (2015). Ekolojik Mültecilik. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 10(23), 79-118. https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/75864/1251082#article_cite

Ober, K., & Sakdapolrak, P. (2017). How do social practices shape policy? Analysing the field of ‘migration as adaptation’ with Bourdieu’s ‘Theory of Practice’. *The Geographical Journal*, 183(4), 359–369.

Önen, N. (2022). İklim Değişikliğine Bağlı Göç Edenlerin Hukuki Statüsü: Tuvalu Örneği. *Anadolu Strateji Dergisi*, 4(2), 11-28.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/anasamasd/issue/74454/1226231>

Özerdem, F., & Barlas, B. (2021). Kopenhag Okulu Çerçevesinde 2020 ve Sonrası Dünya Politikasının Yeni Sorunu: İklim Değişikliği ve İklim Göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(41), 273-302.

Pourhashemi, S. A., Khoshmaneshzadeh, B., Soltanieh, M., & Hermidasbavand, D. (2012). Analyzing the individual and social rights condition of climate refugees from the international environmental law perspective. *Int. J. Environ. Sci. Technol.*, (9), 57–67.

Reuveny, R. (2008). Ecomigration and Violent Conflict: Case Studies and Public Policy Implications. *Hum Ecology*, 36, 1–13.

Topgül, S., & Beytaş, O. (2022). İklim Mültecileri ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 687- 705. <https://doi.org/10.33417/tsh.1018703>

Safi, S. (2020). Ioane Teitiota Kırıpbatı / Yeni Zelanda Davası ve BM İnsan Hakları Komitesi'nin İklim Mültecileri İle İlgili Tarihi Kararı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(2), 509-540. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.800899>

Sağsen, İ. (2022). Bir Uluslararası Güvenlik Meselesi Olarak İklim Temelli Göç. İçinde H. Karaaslan & M. Demirel (Ed.), *Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları* (ss. 293-314). Nobel Yayınları.

Sipahioğlu, B. Ö. (2022). Küresel İklim Değişikliğinin Bir Sonucu Olarak İklim Göçü. *Akademik Hassasiyetler*, 9(20), 543-565. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-hassasiyetler/issue/74690/1171379>

İklim Krizi Bağlamında Çevresel Göç Sorunsalı

Wahidi, H. (2022, Kasım). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Zorunlu Göçün Nedenleri*. XII. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Konferansı. Antalya / Türkiye. 156-166.

Yılmaz, F. E., & Navruz M. (2019). Küresel İklim Değişikliği, İklim Mültecileri ve Güvenlik. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi 13. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı*, 1-13.

Yörük, B. (2023). İklim Göçü ve İklim Mülteciliği Kavramlarına İnsan Hakları Temelli Sosyolojik Bir Bakış. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 60, 224-237.

Ziya, O. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *TBB Dergisi*, (99), 229-240.